

אחרית דבר

'המדינה האסלאמית': בין הנסתר לגלוי

יורם שוייצר ועומר עינב

המצב הסוער ורב-ההתפוכות שבו נתון המזרח התיכון מאז 2011 היווה רקע להיווסדה של 'המדינה האסלאמית', ובמסגרתו היא פועלת. מצב זה אינו מאפשר להעריך בשלב זה את משקלה ההיסטורי ואת יכולתה להתפשט ולשרוד לאורך זמן. אופייה הייחודי של 'המדינה האסלאמית' ושאיפותיה המוצהרות מקשים עלינו להגדירה במדויק: האם היא ארגון טרור רב-ממדים? האם ישות מדינתית-דתית-טרוריסטית, או אולי יצור כלאיים שבכוונתו להפוך לאימפריה על-לאומית? כך או אחרת, נדמה כי מדובר בתופעה החורגת מההגדרות המוכרות של ארגונים לא-מדינתיים, אשר הצליחה ליצור תהודה עולמית המעצימה את ממדיה ואת השפעתה הרבה מעבר להיקפה ולעוצמתה בפועל.

מאפיינים

'המדינה האסלאמית' היא במהותה ישות מתריסה, הקוראת תיגר על העולם המערבי ועל ערכיו, ובמעשיה היא מתעלמת מנורמות שהתמסדו בעולם בעשורים האחרונים, ביניהן אלה המתאייסות לדיני מלחמה, יחס לאוכלוסיות כבושות, יחס לשבויים, שמירה על זכויות נשים, אי-פגיעה בילדים והימנעות מגיוסם של ילדים ללחימה. כן קוראת 'המדינה האסלאמית' תיגר על הסדר הקיים במחנה הג'האד העולמי בראשות אל-קאעדה, בהנהגת אימן א-זוואהירי, שמתוכו היא צמחה. החלטתה להקים ח'ליפות אסלאמית ולהכתיר את אבו בכר אל-בגדאדי בלי לקבל אישור הלכתי מבכירי חכמי ההלכה כפרה בסמכותם הדתית, והתגרתה בכלל מנהיגי העולם המוסלמי ושליטיו אשר הוכפפו, כביכול, לח'ליף המוכרז.

'המדינה האסלאמית' ניצלה בנחישות וביעילות את התפוררותם של משטרים ערביים שאיבדו את הלגיטימציה שלהם לשלוט במדינותיהם ובאוכלוסיות המקומיות על רקע הטלטלה האזורית, השתלטה על שטחים בתחומיהן של חלק ממדינות האזור וביססה

בהם את ריבונותה. 'המדינה האסלאמית' מערערת את הסדר האזורי באמצעות ביטול הגבולות, כפי שנקבעו בהסכמי סייקס-פיקו. מחיקת הגבול בין סוריה לבין עיראק במסגרת מסע הכיבושים שהיא מנהלת ממחישה באופן ברור את כוונתה להמשיך בכיוון זה, ולבסס את שליטתו במדינות כושלות הסובלות מחוסר יציבות כרוני, דוגמת תימן ולוב. כן שולחת 'המדינה האסלאמית' זרועות ליבשת אפריקה, לקווקז ולדרום-אסיה. ראוי לזכור כי למרות ש'המדינה האסלאמית' ידעה לנצל לטובתה את המצב הגאוגרפי, קיומה אינו רק תוצאה של הטלתה האזורית במזרח התיכון אלא גם גורם מחולל, המשפיע על התפתחותה ומאיץ את תוצאותיה.

'המדינה האסלאמית' מבוססת על השלטה בכוח של האסלאם הסלפי באמצעות ג'האד אלים, ובשמו היא מנמקת ומצדיקה את פעולותיה. האידאולוגיה הסלפית-ג'האדית שואפת להרוס כל אידאולוגיה ודרך חיים אחרת, ובמהותה היא מבוססת על שלילת האחר. השחרת יריביה הפכה למדיניות מרכזית של 'המדינה האסלאמית', הדוגלת באסלאם סלפי טהור ונוקשה, שכל חריגה ממנו תיחשב סטייה מדרך הישר. יצירת דגם זה – באמצעות הטלת אימה וטרור בקרב יריביה וגם בקרב התומכים בה והכפופים לה – מעניקה לה דימוי של עוצמה כישות מצליחה ובלתי-יניתנת לעצירה, בהשוואה ליריביה מתוך מחנה הסלפיה-ג'האדיה ומחוץ לו. על פי השקפת עולמה של 'המדינה האסלאמית', אויביה כוללים אף מוסלמים – שיעים וסונים כאחד – שאינם נכנעים ומצייתים לדרכה ולכן מוגדרים על ידיה ככופרים, וכמובן, בני כל שאר הדתות, ובפרט בני מיעוטים שאינם מוסלמים. עליונותה המוסרית, לפי תפיסתה, מצדיקה בעיני אנשיה טיהור אתני, רצח אזרחים, אונס, שוד, גזל והרס של עתיקות ואתרים היסטוריים.

למרות היותה ישות אסלאמית פונדמנטליסטית במהותה, השואפת להחזיר עטרה ליושנה על פי הדגם הסלפי, מנהיגיה אינם מהססים להשתמש במודרנה כדי לקדם את מטרותיהם, ואנשיה עושים שימוש מרבי בטכנולוגיה ובאמצעי התקשורת המגוונים. כך מתעדים אנשי 'המדינה האסלאמית' את הזוועות שהם מבצעים ודואגים להפיץ את התיעוד לעיני כול במדיה החברתית, כדי להשפיע על מיליוני צופים מבוועתים ועל אוהדים נלהבים ברחבי העולם. תכליתה של התנהלות זו של 'המדינה האסלאמית' היא לבטא בגלוי בוז לערכי העולם האחר ואת דחייתם המוחלטת מהם, וכן להציג את הערכים שבהם היא דוגלת ושעל פיהם היא פועלת כחלופה הנכונה, שאותה היא מתכוונת להשליט ברחבי העולם.

בהתחשב בצביונה של 'המדינה האסלאמית' כישות מתריסה, השאלה הגדולה שמרחפת מעליה היא עד כמה הסכנה הנשקפת ממנה אכן מהותית ונרחבת, את מי היא מסכנת ובאיזו מידה? בשיח הבינלאומי קשה למצוא רבים שיחלקו על כך ש'המדינה האסלאמית' מהווה סכנה ברורה ליציבות המזרח התיכון ואף מעבר לכך – לסדר העולמי. שאלה שמטרידה רבים היא – האם מדובר בתופעה חולפת, או שמא 'המדינה

האסלאמית' תשרוד כישות מדינית סלפית-ג'האדית, תוססת ומתסיסה? האם יהיה ביכולתה להתפשט מעבר לאזורים שבהם היא שולטת כיום, גם למרחבים לא-סוניים, או שמא כבר מיצתה את יכולת התפשטותה? תוצאות המערכות בסוריה, בעיראק ואולי אף בלוב ישמשו אבן בוחן להערכת כוחה וחיותה.

שאלה מרכזית נוספת טמונה בסוגיית הח'ליף והח'ליפות. חלק ניכר מעוצמתה של 'המדינה האסלאמית' טמון ביכולתה לשמר את מעמד הח'ליף, ולתקף את יומרתה להקים ח'ליפות. יכולתה זו היא שאפשרה לה לגייס המונים ולהציע להם חלופה שלטונית בת-קיימא ובעלת אופי אסלאמי-הלכתי אטרקטיבי. גורלו של הח'ליף עצמו, אבו בכר אל-בגדאדי, קשור באופן הדוק לסיכויי שרידותה של הח'ליפות. זיהוי העצמי עם פרויקט הח'ליפות תרם לאין שיעור לבניית הדימוי העוצמתי והאותנטי של 'המדינה האסלאמית' בעיני תומכיה, בבחינת הרועה המוביל את העדר ומשיב את האומה האסלאמית לשעתה היפה והטהורה ביותר. גם ברמה האסטרטגית-צבאית, לדמות הח'ליף הנבחר ולקיומו תפקיד חשוב בייצוג וביישום החזון הנשגב, ובגיבוי היומרה להגשמתו. מאז ההכרזה על כינון הח'ליפות ניצל אל-בגדאדי ממספר ניסיונות התנקשות, כשהפך ליעד מרכזי של כלל יריביו מקרב הקואליציה המערבית-ערבית שהתאגדה נגד 'המדינה האסלאמית'. הנחת היסוד היא שבמוקדם או במאוחר הוא יוצא מהמשחק – כפי שקרה לקודמו שניצב בראש המחנה הסלפי-ג'האדי, אוסאמה בן-לאדן. מכיוון שכך, יש חשיבות מכרעת להבנת מידת התלות בין דמותו של הח'ליף אל-בגדאדי לבין רעיון 'המדינה האסלאמית', ולהערכת השלכותיה של הסתלקותו על עתידה. שאלה זו חורגת מהדילמה המוכרת בעניין יעילות החיסול של ראשי ארגוני טרור והצדקתו, בשל מאפייניה הייחודיים של ה'מדינה האסלאמית'.

תובנות

בעת כתיבת קובץ זה, כשנה וחצי מאז הוכרזה הקמתה של 'המדינה האסלאמית', ניכרת יציבות (יחסית) במצבה. שליטתה בשטחים שכבשה בסוריה ועיראק, אשר מנוהלים ממרכזי השלטון בא-רקה ובמוסול נשמרה תוך תמורות טריטוריאליות שוליות, כתוצאה מהישגים וכישלונות עתיים בשדה הקרב. 'המדינה האסלאמית' העמיקה את אחיזתה באוכלוסייה שנמצאת תחת שליטתה באמצעות הקמת מנגנון משילות, וביססה לעצמה תשתית כלכלית למימון פעילותה. הלחימה ביריביה בסוריה ובעיראק, ובכלל זה הקואליציה הבינלאומית שבהובלת ארצות-הברית וגם זו שהקימה רוסיה, פגעה בה אך לא שחקה אותה עד כדי התמוטטותה. יתר על כן, 'המדינה האסלאמית' נמנעת מלחימה בשטחים המאוכלסים בקהילות שאינן ערביות-סוניות, ולמעשה לא נבחנה עד כה בלחימה מול צבא בסדר גודל משמעותי. אובדן מפקדים משורותיה לא גרם זעזוע מערכתי בשל המבנה המבוזר, שמעניק עצמאות לדרגי הפיקוד הזוטרים. בה

בעת, למרות אבדותיה, מספר נכבד של לוחמים, כולל מתנדבים זרים, עדיין מבקשים להצטרף לשורותיה.

האתגר הוא, על כן, לאתר דרכים להחליש את 'המדינה האסלאמית' ולהביא לדעיכתה. המלצות מדיניות שתקדמנה יעדים אלה צריכות להתבסס על מספר אבחנות חיוניות. ראשית, יש להפנים כי מדובר בתופעה רב־ממדית, שאינה מוגבלת להיבט הצבאי בלבד. זוהי תופעה ששורשיה נטועים עמוק בחברות שבקרבת צמחה, והיא מהווה תוצאה של כשלים מובנים ומתמשכים בפוליטיקה המקומית המזרח־תיכונית. חיוני להיאבק בה גם מתוך הבנת המצוקות של האנשים שבחרו לאמץ את רעיונותיה, בין אם הם בני האזור או מתנדבים מרחבי העולם. מעבר לכך, גם בפן האופרטיבי, תהיה זו טעות להתייחס ל'מדינה האסלאמית' כאל מסגרת צבאית, שפועלת בכלים קינטיים בלבד. כוחה נובע במידה רבה מטשטוש הגבולות בין לחימה לתעמולה, בין גיוס לוחמים לבין גיוס המונים.

שנית, לצד טיפול בתופעה כמקשה רעיונית אחת, מתחייבת התייחסות פרטנית ממוקדת לנבדלות, לשונות ולניואנסים הגלומים בה. זאת, מתוך נקודת המוצא שלפיה קיימים מאפיינים שונים למרחבים שבהם פועלת 'המדינה האסלאמית'. בראש ובראשונה, גישה זו נכונה לגבי השטחים שבהם מושלת 'המדינה האסלאמית' דה פקטו – חלקים מעיראק ומסוריה. כך למשל, אין דין המרקם הפנימי בעיראק – שבה יש רוב שיעי ומיעוט סוני שנשלל ממנו השלטון ללא כל פיצוי הולם, והיא למודת עימותים בין־מגזריים ופנים־מגזריים אלימים – כדין הדינמיקה בסוריה, שם התהוותה מציאות שבה שלט מיעוט על רוב סוני למעלה מ־40 שנה. זאת ועוד, קשה יהיה להשוות, מבחינת השלכות התפשטותה של 'המדינה האסלאמית', בין סכנת ההתערערות של לבנון מרובת־המגזרים ובעלת האיוון הפוליטי הייחודי, לבין האיום על יציבותה של ירדן הסונית, החתומה על הסכם שלום עם ישראל ונהנית מגיבוי אמריקאי. דוגמה נוספת מגולמת בפעילותה של 'המדינה האסלאמית' מול איראן ומול ערב הסעודית. לכל אחת מהמדינות הללו אינטרסים שונים ומנוגדים, ורק התאמתה של תוכנית הפעולה הבינלאומית לשיקולים גאופוליטיים מוגדרים ולאינטרסים פרטניים תאפשר פעולה מתואמת ויעילה למיגור האיום.

שלישית, אחת מתופעות הלואי המסוכנות של הבהלה שמחוללת 'המדינה האסלאמית' היא "הלבנת" פשעים ומעשים חמורים, שביצעו משטרים וגורמי טרור אחרים. אלה רצחו באכזריות ובאלימות נוראה מאות ואלפי אזרחים חפים מפשע ברחבי העולם, עוד בטרם נוסדה 'המדינה האסלאמית' וגם לאחר מכן. כך, אל־קאעדה ושותפיו או ג'בהת א־נוסרה מוצגים לעתים כארגונים סלפים־ג'האדים "מתונים", הפועלים בפרגמטיות ומובאים בחשבון כשותפים אפשריים למלחמה נגדה. חזבאללה, המוכר בעולם כארגון טרור, והמיליציות השיעיות בעיראק נעשו על רקע לחימתם נגד 'המדינה

האסלאמית' שותפים בלחימה בטרור לצד משטרו של בשאר אסד – שרצח מאות אלפים מבני עמו – ולצד איראן, הנתפסת יותר ויותר כגורם מייצב במזרח התיכון. חרף הקושי התפיסתי, בעת המאבק ב'מדינה האסלאמית' יש לזכור שאויב משותף אינו הופך בהכרח את יריביו לבעלי ברית לאלה הנלחמים בהם.

בהתבסס על אבחנות אלה, האתגר הוא גיבוש והוצאה לפועל של אסטרטגיית פעולה שתאזן בין האינטרסים השונים, ותתבסס על הבנה כי אופייה וערכיה של 'המדינה האסלאמית' שוללים אפשרות להגיע איתה לפשרה ולהסכמות. ברור כי היא תהווה בהכרח גורם חתרני מתמיד, שיפעל בכוח להפיץ את האידאולוגיה ההרסנית שלו ברחבי העולם. לכן, בלימתה והבסתה כדי למנוע את שרידותה ואת התפשטותה הם כורח היסטורי, החל לגבי מדינות רבות. אתגר זה קשה למימוש, אך מחויב המציאות. שאלת מפתח, שהתשובה לה עשויה ללמד על המגמות הצפויות בהקשר המאבק ב'מדינה האסלאמית' היא עד כמה תוכלנה מדינות המערב להתגבר על הזיכרון הצורב שנחרת בהן מהמערכות האחרונות באפגניסטן ובעיראק. בשנים האחרונות ניכרת הסתייגות במדינות המערב מהתערבות צבאית ישירה בלחימה במדינות ערביות ומוסלמיות כדי לפתור את בעיותיהן, ובכלל זה נגד 'המדינה האסלאמית'. הסתייגות זו מובנת בראייה היסטורית. קיימת "עייפות", המלווה חשש מפני היגררות נוספת ללחימה כבדת מחיר בנפש ובמשאבים במזרח התיכון. בנוסף, התערבות צבאית של כוחות מערביים במדינות מוסלמיות עלולה לשחק לידי תועמלני 'המדינה האסלאמית'. אלה יציגו את הכוחות המערביים כפולשים הכובשים ועושקים את אדמות האסלאם, ואשר חובה על כל מוסלמי להתגייס למאבק נגדם.

אולם, כל הסייגים הללו צפויים להשתנות, לנוכח מעשי הזוועה הממושכים שמבצעת וצפויה לבצע 'המדינה האסלאמית' – בשטחה וברחבי העולם. כבר בעת כתיבת שורות אלה נאלצות מדינות רבות, ובכלל זה מדינות המערב ובראשן מדינות אירופה, לקלוט לשטחיהן מאות אלפי מהגרים שנפלטו מארצותיהם כתוצאה ישירה של מלחמות אזרחים במדינות המזרח התיכון – חלקם בשל מעשי הזוועה שבוצעו על ידי 'המדינה האסלאמית'. סוריה היא הדוגמה העיקרית, אך לא היחידה, למדינה שמתקיים בה שילוב בין מלחמת אזרחים אכזרית וממושכת לבין הזוועות שמבצעת 'המדינה האסלאמית' נגד אזרחים, אשר הביא להגירתם של כמחצית מתושבי המדינה אל המדינות השכנות ולאירופה. שטף הגירה זה ישנה את המאזן הדמוגרפי באירופה בעתיד והוא צפוי ללבות עוד יותר את המתח, הקיים ממילא, בין תושביהם "הישנים" של מדינות היבשת לבין המהגרים המוסלמים החדשים והוותיקים, ולעורר תנועות פשיסטיות מהימין הקיצוני. התפתחויות בכיוון זה עלולות להתברר כחמורות הרבה יותר מפגיעי טרור, דרמטיים וקטלניים ככל שיהיו וכפי שהומחשו למשל במתקפת הטרור הנרחבת ב־13 בנובמבר 2015 בפריז. בנוסף, יש למערב אינטרס מובהק להחליש

את 'המדינה האסלאמית' כדי למנוע הישנות התופעה שהתרחשה בעקבות התפזרות "בוגרי אפגניסטן" – הפעם על ידי "בוגרי" הג'האד בסוריה ובעיראק. בעבר חזרו חלקם לארצות המוצא שלהם והעלו בהן את רף האלימות; חלק מהם נדדו לאזורי לחימה אחרים; אחרים הקימו רשתות ותאי טרור אד הוק במערב; הלוחמים האיכותיים מביניהם צורפו בזמנם לשורות אל-קאעדה.

אירוע משמעותי נוסף – המצוי עדיין בראשיתו ומבטא את התפניות הבלתי-צפויות המאפיינות עידן הפכפך כמו זה המתרחש כיום במזרח התיכון – הוא החלטתה של רוסיה לנקוט מדיניות של מעורבות צבאית ישירה בסוריה בראשות קואליציה הכוללת את איראן, משטר אסד, חזבאללה והכוחות השיעיים בעיראק. פעילות זו צפויה להשפיע על התפתחויות בזירה הסורית ואף מעבר לה. האם מעורבות זו תציל את משטרו של אסד? האם תוביל לביסוס שליטתו בחלקי "סוריה החיונית" בלבד, או תוביל לכיבוש מחדש של שאר חלקי המדינה הנשלטים בידי ארגונים סלפים-ג'האדים, ובכלל זה את אלה שבידי 'המדינה האסלאמית' (כולל ביטול שליטתה בא-דקה)? קשה להעריך את תוצאותיה של מעורבות זו ואת אופן התגובה של מדינות המערב לפעילות הרוסית בסוריה. האם תנקוטנה התערבות צבאית משמעותית, או תפעלנה בעיקר בערוץ הדיפלומטי לגיבוש הסדר פוליטי-מדיני לייצוב המצב בסוריה, תוך חלוקתה? כך או כך, כישלון של הקואליציה המערבית-ערבית בלחימה ב'מדינה האסלאמית' עלול לתת את אותותיו בהתחזקותה של האחרונה, ועל הקואליציה המערבית-ערבית להיערך גם לתרחיש זה.

המלצות

בעידן הזעזועים והשינויים התכופים המתרחשים במזרח התיכון כגלי הדף מתמשכים של הטלטלה האזורית, ניתן לצפות לתמורות נוספות ולתפניות שונות. כך למשל, לא מן הנמנע כי יתרחשו זעזועים נוספים במדינות האזור – ובכללן גם אלה שעד כה לא קרסו המשטרים בהן. אין הכרח כי שינויים כאלה יהיו קשורים ישירות ל'מדינה האסלאמית', אולם השפעתה על עצם התרחשותם והתפתחותם עלולה להיות משמעותית, והיא צפויה, כמובן, לנסות לנצלם לקידום מטרותיה. תפניות בלתי-צפויות אחרות עשויות להתרחש גם כתוצאה מהחלטות של מדינות מסוימות לשנות את מדיניותן כלפי 'המדינה האסלאמית'. למשל מעורבות של מדינות מערביות או ערביות בסוריה כתוצאה מפיגוע או מפעולה חריגה הפוגעת בהן.

נראה כי חיוני שהקהילה הבינלאומית תסתגל לרוח התקופה במזרח התיכון, שעיקרה ערעור הסדר המדינתי והתפרקות לקהילות, ותפתח גמישות ביחס לגבולות המדיניים המוכרים באזור במאה השנים האחרונות. לא ניתן להתעלם ממאוייהם של בני המגזרים השונים במזרח התיכון ומשאיותיהם הקהילתיות, במיוחד בהתחשב בכך

שחלק ניכר מהתסכול שנצבר בקרבם הוביל להתדרדרות ביציבות הפנימית ולצמיחת תופעות כמו 'המדינה האסלאמית'. במציאות האזורית הנוכחית, יש לשקול הסדרים חדשים וגיבוש מסגרות חלופיות, שיתנו מענה הולם להלכי הרוח המתהווים בקרב הקהילות השונות. חשיבה בכיוון זה עשויה להקל את ההתמודדות נגד התפשטות 'המדינה האסלאמית'.

בבסיס המערכה קיימת שורה של כשלים מובנים ונקודות תורפה של 'המדינה האסלאמית', ואותם כדאי לנצל לקידום הבסתה: היא צברה אויבים רבים שמספרם גדל והלך – אויבים תאבי נקם בקרב האוכלוסיות הכבושות, בקרב בני מיעוטים שנרצחו, נבזזו והוגלו (במזרח התיכון יש לנקמת דם משמעות מיוחדת); קואליציות בינלאומיות עם מספר הולך וגובר של מדינות המצטרפות למאמץ המשותף להביסה; יריבים מרים מבית, ממחנה הג'האד העולמי, המבקשים לסייע להבסתה. הדבר פותח ערוצי פעילות מודיעיניים לגיוס ולהפעלה נגד הארגון במישור האופרטיבי והמבצעי; הבטחותיה החוזרות ונשנות של 'המדינה האסלאמית' לניצחונות מובטחים ולהתקדמות מתמדת לקראת הגשמת חזון הח'ליפות והקמתה בפרק זמן קצוב וקצר מהווים קרקע פורייה לחשיפת כישלונותיה ופגיעה בדימויה כמנצחת; תפיסתה האסכטולוגית של 'המדינה האסלאמית', שלפיה העולם עומד בפני הקרב האחרון שבו יובטח נצחון האסלאם בדרך שהיא מובילה אותו, מאפשרת להציג את הח'ליף כמשיח שקר מוליך שולל, הגורר את האסלאם בדרך הרת אסון אשר תסתיים עם מותם שלו ושל מנהיגיה וההולכים אחריהם – ומי שישרוד, קרוב לוודאי שיסיים את חייו כפושע מלחמה בבתי הדין הבינלאומיים.

באופן מעשי, המפתח להצלחת המאבק ב'מדינה האסלאמית' הוא ניהול מערכה משולבת – צבאית והסברתית-אידאית – שאותה יובילו כוחות משולבים מערביים וערביים-מוסלמיים. במישור הצבאי, המטרה האסטרטגית צריכה להיות בלימת ההתפשטות של 'המדינה האסלאמית' והכאתה במדיניות פרו-אקטיבית, שתכלול כלים קינטיים לצד עוצמה רכה. אמנם לא ניתן יהיה להעלים לחלוטין את התופעה בטווח הזמן הקצר, אבל ניתן לדחוק אותה בהקדם למרחב מצומצם. הצלחותיה של 'המדינה האסלאמית' לכבוש שטחים היו תוצאה של הימנעותה מעימות ישיר עם צבאות סדירים וחזקים במרחבים עוינים, לצד היערכותה במבנה מבוזר שביטל את חיוניותה של שרשרת הפיקוד. לכן, יש לגבש נגדה כוחות סדירים בהכוונה בינלאומית, ובמקביל לאתר נקודות תורפה ונכסים החיוניים לה שבהם ניתן לפגוע. כל אלה יסייעו לקעקוע של דימוי ההצלחה והתנופה המתמדת שאותו מבקשת 'המדינה האסלאמית' לשוות לעצמה.

לפעילות הצבאית חייבת להתלוות הפעלת עוצמה רכה. 'המדינה האסלאמית' מתיימרת להיות גוף ריבוני המתנהל כישות מדינתית לכל דבר, ובנקודה זו יש לחפש

את הדרך לערער את יסודותיה והשפעתה. דרך אחת לעשות כן יכולה להיות דחיקתה ממאגרי הנפט שברשותה, וכך להפחית בצורה משמעותית את מקורות ההכנסה הפוטנציאליים שלה. ברמה אחרת, ניתן לנסות להגיע לאוכלוסייה האזרחית שתחת שלטון 'המדינה האסלאמית', וגם לזו הנמצאת תחת איום שתוכפף לשליטתה, ולספק להן פתרונות משילותיים אלטרנטיביים בתחומי החינוך, הבריאות, הרווחה, התעסוקה ושאר ההיבטים האזרחיים. כך ניתן יהיה להתחרות בשירותים המוצעים על ידי 'המדינה האסלאמית' ולפגוע בנכס תדמיתי חשוב שלה. בהתבוננות רחבה יותר יש לסייע למדינות מאוימות כמו ירדן, לבנון ומצרים, באופן שיספק מענה למצוקותיהן החברתיות ויפחית את סכנת הגיוס של צעירים ממדינות אלה ל'מדינה האסלאמית'. בהתמקדות במחנה הסלפי-ג'האדי, מוטב לזנוח במהרה את רעיון העוועים של שיתוף הפעולה עם גורמים מקרבם המוצגים בטעות כ"פרגמטיים" כדוגמת אל-קאעדה ושותפיו – ביניהם ג'בהת א-נוסרה ואחרים. שיתופם כבעלי ברית להבסת 'המדינה האסלאמית' תניח יסודות לזרע הפורענות של המחר. על כן, יש דווקא לנצל את הפילוג והפיצול במחנה הסלפי-ג'האדי לשם העמקת היריבות והאלימות בין 'המדינה האסלאמית' ושותפיה-כפיה, לבין אל-קאעדה ושותפיו. מדיניות כזו תסייע לפגוע בגופים אלה מבפנים ולשבש את יכולתם להיערך ליצירת תנופה לפעילותם בעתיד. בהנחה שמדובר במערכה ארוכה וממושכת, חשוב לוודא כי המענה לאתגרים קצרי טווח שמציבה 'המדינה האסלאמית' לא יסתרו את המענה ארוך הטווח הנדרש למאבק במחנה הסלפי-ג'האדי כולו, לא רק ב'מדינה האסלאמית'.

במערכה ההסברתית-אידאית נדרש לפעול נגד אוכלוסיית היעד הפוטנציאלית לתמיכה ולהתגייסות, על יסוד שני מסרים עיקריים: הראשון הוא קעקוע דימוי ההצלחה והתנופה שאותו מקרינה 'המדינה האסלאמית'; השני הוא הצגתה כגורם סוטה בעולם המוסלמי.

כדי לקעקע את דימוי ההצלחה של 'המדינה האסלאמית', על המערכה נגדה להתמקד בחשיפת כשליה. כך למשל, ראוי להבליט את ההגירה ההמונית מסוריה כביטוי לכישלון רעיון ההג'רה, מאחר שהוא מהווה עקרון יסוד בחזונו של אל-בגדאדי: להפוך את מרכזי הח'ליפות בסוריה ובעיראק לאבן שואבת למאמיניו. הגירת מיליוני מוסלמים מסוריה מבטאת את חששם וסלידתם מדרכה ומאופן התנהלותה. כן ראוי להדגיש כי למרות מספרם הגבוה יחסית של המתנדבים הזרים לשורות 'המדינה האסלאמית' (המושגים במערב למספר המתגייסים לשורות המג'אהדין באפגניסטן בשנות השמונים), מספרם נותר עדיין מזערי ושולי יחסית למספר המוסלמים בעולם ולפוטנציאל הגיוס מקרבם. במשתמע, חזונו של אל-בגדאדי לגיוס המוני מוסלמים לשורות 'המדינה האסלאמית' נכשל.

במקביל, קיימת חשיבות מכרעת לגיוס ההנהגות המדיניות והדתיות בעולם המוסלמי ולשילובם במאמצים למניעת חטיפתה של דת האסלאם בידי ישות רדיקלית בלתי־מוסמכת, המובילה אותה לאסון בשם פנטזיה אסכטולוגית. ביכולתם של מנהיגי המדינות המוסלמיות לגייס את חכמי ההלכה שלהן, המוכרים כבני־סמך, כדי להעניק סמכות ותוקף דתיים לחשיפת הסטייה ההלכתית שבהתנהלות 'המדינה האסלאמית'. עליהם להירתם למאמץ משותף עם גורמים מקבילים במערב, בעלי יכולת, כישורים וכלים לגיבוש מערכת הסברתית יעילה, שתהפוך את מותגי וסמלי 'המדינה האסלאמית' מנחשקים למגוונים. דוגמה לנושא שיכול למקד מאבק משותף הוא הפרכת ההתרה ההלכתית להוצאות ההמוניות להורג של אזרחים – בני מיעוטים, אזרחים מערביים ומוסלמים – ובאמצעותה קעקוע הסמל המסחרי של 'המדינה האסלאמית', עריפת ראשים. ערך רב מיוחס להוכחה הלכתית סמכותית ומשפיעה כי מעשים אלה אינם בגדר מנהג אסלאמי, וכי הם מנוגדים לרוח השריעה. על ההמונים להיחשף למסר חד ובלתי־משותף לשתי פנים: חריצת דין ללא משפט, עריפת ראשים והצגתם לראווה על גופת הקורבן הם סטייה, בבחינת חדשנות ("בדעה") אסורה וחסרת ביסוס הלכתי מקובל, ומכאן שביצועה הוא כפירה לשמה.

במישור ההסברתי־אידיאלי, יש להעצים תהליכים שכבר מתרחשים בפלטפורמות אינטרנטיות נגישות. מתווה פעולה אפקטיבי עשוי להיות מסגרת מתכללת רב־לאומית, שתופעל כחלק מהקואליציה הבינלאומית המערבית־ערבית הפועלת נגד 'המדינה האסלאמית'. במסגרת זו ישולבו מנהלי קמפיינים פרסומיים מיומנים מהמערב ומהעולם הערבי, בשילוב חכמי הלכה בעלי הכרה ומעמד בעולם המוסלמי. אלה יפיקו מערכות הסברה נגדית, שיכללו מסרים מתאימים לאוזניהם של מוסלמים צעירים ומתאסלמים, הרואים בפרשנות הסלפית־ג'האדית אמת מוצקה ובלתי־ניתנת לערעור. מסרים אלה יופצו בהתאמה לקהלי היעד השונים באמצעות המדיה החברתית על תצורותיה השונות, כשההיגיון המנחה הוא שימוש בכללי המשחק של 'המדינה האסלאמית' במאבק נגדה. מדובר באתגר מתמשך, שידרוש קשב וערנות מתמידים לשינויים המתרחשים בשיטות הפעולה ובמסרים הרעיוניים של 'המדינה האסלאמית' ובהתאם להתפתחות המערכה הכוללת המתנהלת נגדה, תוך התאמתה לתמורות בקהלי היעד השונים.

לבסוף, מתחייבת ההתייחסות לזיקה שבין ישראל לבין תופעת 'המדינה האסלאמית'. יש לדייק ולהדגיש שבשלב הנוכחי ישראל אינה מהווה רכיב מרכזי במאבק הבינלאומי ב'מדינה האסלאמית'. הריחוק היחסי של כוחות 'המדינה האסלאמית' מגבולותיה של ישראל ומעמדה האזורי מציבים אותה כגורם מסייע, אך בלתי־מעורב. מכאן עולה שעיקר העיסוק ב'מדינה האסלאמית' בישראל מתמקד בהכנות בסיסיות לעימות עתידי ובדאגה מערעור היציבות במדינות שכנות לה. עניין זה מבטא, בין היתר, הנחת יסוד ישראלית, שלפיה האיום החמור ביותר לביטחונה הוא הציר איראן־אסד־חזבאללה.

למרות הצידוקים הרבים התומכים בטיעון זה, ייתכן שסדר עדיפויות זה ישתנה עקב הדינמיות של ההתפתחויות באזור בכלל ובסכסוך הישראלי-פלסטיני בפרט. בעוד האיום האיראני הוא מוכר, מוכל ומשוחק לפי כללי "הסדר הישן", כניסתה האפשרית בעתיד של 'המדינה האסלאמית' לזירה – סביר להניח שכך יקרה באחד מגבולותיה של ישראל – עלולה לשנות את פני הדברים. זאת ועוד, איראן וחזבאללה מייצגים את האינטרס השיעי במזרח התיכון, ולכן השפעתם על החברה הפלסטינית והערבית בישראל מוגבלת. אולם, 'המדינה האסלאמית' כבר הוכיחה (אם כי עדיין בהיקף מצומצם) שקיים פוטנציאל להטמעת רעיונותיה בקרב חלקים מסוימים באוכלוסייה זו, שרובה סונית. פוטנציאל זה עלול לבוא לידי מימוש בעיקר במקרה של התלקחות אלימה בזירה הישראלית-פלסטינית. על כן, על ישראל להיערך לקדם את פני הרעה הצפויה מפני 'המדינה האסלאמית' – מבחוץ ומבפנים.